

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 8/1 2019 s. 230-261, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

VECİZE EDEBİYATI VE MEHMED RECEB'İN EMSÂL-İ HAKİKAT İSİMLİ ESERİ

Serhan ALKAN İSPİRLİ*

Geliş Tarihi: Kasım, 2018

Kabul Tarihi: Mart, 2019

Öz

Çalışmamız; Tahrîrât-ı Hâriciyye Müdür Muâvini Mehmed Receb'in H. 1315 tarihinde Asır Matbaasında Arap harfleri ile yayınlanan Emsâl-i Hakikat isimli eseri üzerinedir. Eser 76 sayfadır ve eserde 398 adet vecize vardır. Çalışmamızda öncelikle edebiyatımızda ve dünya edebiyatında vecize yazma/ söyleme geleneği üzerinde kısaca durulmuş, Mehmed Receb'in hayatı hakkında bilgi verilmiş, vecize edebiyatı geleneği içinde değerlendirebileceğimiz "Emsâl-i Hakikat" isimli eseri dikkatlere sunulmuştur.

Emsâl-i Hakikat'in bir "öğütler kitabı"dır. Eserde hayatın her alanına ait veciz ifadelerin harmanlandığı görülür. Vecizeler; iyi ve kötü haller, meziyetler, toplumsal eleştiri, kadın, aşk, vatan, bilim... gibi pek çok konu üzerinedir. Yani kısaca hayattır, insanın kendisidir. İnsan olabilmeyen yaşam boyu devam eden bir eğitim süreci olduğu düşünüldüğünde, yazarın günümüz insanına ve gelecek kuşaklara söylemek istedikleri defalarca okunmaya değer özelliktedir.

Anahtar Sözcükler: Mehmed Receb, Emsâl-i Hakikat, Vecize, Vecize edebiyatı, Aforizma, değer.

APHORISM LITERATURE AND MEHMED RECEB'S BOOK, "EMSAL-İ HAKİKAT"

Abstract

This study focuses on Foreign Correspondence Assistant Director Mehmed Receb's book, Emsâl-i Hakikat (*Words of Wisdom*), published in Arabic letters in 1315 of hegira (1897 A.D.). The book consists of 76 pages, and there are 398 aphorisms in the book. In our study, principally tradition of writing/saying aphorisms in Turkish literature and in the world was briefly discussed, information was given about life of Mehmed Receb, and his book called "Emsâl-i Hakikat" (Words of Wisdom) was taken into consideration that could be assessed in context of aphorism tradition.

Emsâl-i Hakikat is "a book of counsels". In this book, expressions belonging to each area of life were blended. Aphorisms were on many topics such as good and bad cases, virtues, social criticism, women, love, homeland, science etc. In other words, the book is life and human itself. Considering the fact that being human is a lifelong educational process, what the author wanted to tell today's people and the future generations are worth reading many times.

Keywords: Mehmed Receb, Emsâl-i Hakikat, Posy, Aphorism literature, Aphorism, value.

* Prof. Dr.; Atatürk Üniversitesi, K. K. Eğitim Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Eğt. ABD, serhanispirli@mynet.com.

Vecize Edebiyatı

Vecizeler bir duygu ve düşüncüyü, bir ilkeyi mümkün olduğu kadar kısa, öz ve kesin biçimde anlatan bilgece ifadelerdir. Vecizeler yaşanan olaylara ve yapılan kesin gözlemlere dayanılarak oluşmuş Türk edebiyatında bilhassa Tanzimat'tan sonra giderek geniş bir yer tutmaya başlamıştır. Servet-i Fünûn döneminde de bu türün önemli ürünlerine rastlanmaktadır. Pek çok aydın, entelektüel zümrenin, ilim adamının ve düşün insanının eşyaya, hayata ve olaylara yönelik bakış açılarını özetleyen vecizelerin evrensel boyutu öne çıksa da millî hassasiyetleri kuvvetle barındırdığı görülür. Edebiyatımızda bu türün teorik esasları ilk olarak Cenab Şahabeddin'in (1870- 1934) yazdığı 'Vecize Edebiyatı' başlıklı yazısıyla belirlenmiştir. Bu tür özlü sözlerin eski dildeki karşılığı 'cümle-i hikemiye' veya 'kelâm-ı kibar'dır. Kimi zaman 'ilke söz', 'aforizma', 'ülger' ifadeleri de aynı anlamda kullanılmıştır. Nitekim TDK'nın Türkçe sözlüğünde vecize kavramı: "Bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan, genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz, vecize, ülger, kelimakibar, aforizm, aforizma, motto" şeklinde tanımlanmaktadır. 'Doğu- İslam kültürlerinde 'vecize' darb-ı mesellerden farklı olarak, söyleyeni belli, özünde bir hikmet yahut dinî veya tasavvufî hakikat yatan, insanları dinî, ahlaki ve sosyal güzelliklere ve doğrulara teşvik ve sevk etmeyi hedefleyen etkileyici cümlelerdir.'¹ 'Tanzimat sonrası edebiyatımızda vecize türünün ilk örneği Türk edebiyat tarihinin güçlü yazarlarından Şemseddin Sami (1850- 1904)'ye aittir.'² Şemseddin Sami'nin Emsâl (1878) adıyla kaleme aldığı eser, edebiyatımızda 'vecize' türünün seçkin örneklerinden birini oluşturmaktadır. Burada bir araya getirilmiş özdeyişlerin her biri, kadim devir insanların düşünce ufuklarının genişliğini, hayatın aslında tecrübeden ibaret olduğu görüşünün ürünü özlü sözlerdir. Doğu-Batı kökenli filozofların, dünya edebiyatına mal olmuş fikir adamlarının hikmetli sözlerinden oluşan ve yazarın da farklı dillerde yaptığı ciddi okumalarının mahsulü olan Emsâl, hayat tecrübesinden ifadesini bulmuş yaklaşık 3000 vecize barındırmaktadır'.³

Cümel-i hikemîye⁴, cümel-i müntahabe⁵, hikmet-i tecrübiyye⁶, hikmet-âmuz⁷, hikmet-fürûş⁸, ihtisâr⁹, îcâz¹⁰, îcâz-ı makbûl¹¹, kelâm-ı kibâr¹², emsâl¹³, mısra-ı berceste¹⁴, özdeyiş¹⁵,

¹ Andı, F. (2004). Arif Nihat Asya'nın kısa nesirleri, *İlmi Araştırmalar*, S. 18, s. 10'dan aktaran: Erol, K. (2017). Vecize edebiyatı ve sosyal öğretisi olarak Raif Necdet Kestelli'nin Süzme Sözleri, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Kasım, C.9, S. 2 (18), s.624- 625

² Törenek, M. (2016). Yazar eser ilişkisi bağlamında Cenab Şahabettin ve Tiryaki Sözleri, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4, s. 24'ten aktaran: Erol, K. (2017). Vecize edebiyatı ve sosyal öğretisi olarak Raif Necdet Kestelli'nin Süzme Sözleri, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Kasım, C.9, S. 2 (18), s.627

³ Erol, K. (2017) Vecize edebiyatı ve sosyal öğretisi olarak Raif Necdet Kestelli'nin Süzme Sözleri, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Kasım C.9, S. 2 (18), s.627

⁴ hikmetli cümleler

⁵ seçme cümleler

⁶ tecrübeye dayanan hikmet

⁷ hikmet öğreten

tevki¹⁶, raka¹⁷, süzme söz, öz söz, ülger, ilke söz, motto, aforizma, vecize¹⁸, hatta; “toplumsal eleştiri işlevli ve aynı zamanda mizahın, toplumbilimin ve siyaset biliminin konusu olan laforizmalar”¹⁹ aralarında ince detaylar da olsa birbirlerine çok benzeyen ifadelerdir. “Az sözle çok şey ifade edebilme arzusu” bu terimlerin başlıca varlık sebebidir.

Dünya literatüründe hayatın bir yönüyle ya da genellikle felsefeye (epistemolojik, etik, estetik) veya herhangi bir mesleğin ilkelerine yönelik özlü tavsiye örneklerine daha milattan önceki asırlardan itibaren rastlamaktayız. Mesela, kronolojik olarak; Musa'nın ‘On Emir’i, Konfüçyus’un ‘Sözler’i, Buda'nın ‘Öğreti’si, Hint Edebiyatı'nın ‘Vedalar ve Upanişadlar’ı, Epikretos’un ‘Düşünceler ve Konuşmalar’ı, Hz. Muhammed’in ‘Hadisler’i, Yusuf Has Hacib’in ‘Kutadgu Bilig’i, İbni Sina'nın ‘Kanun ve Şifa’sı, Gazali'nin ‘Devlet Başkanına Öğütler’i, Machiavelli'nin ‘Hükümdar’ı, Campenella'nın ‘Prens’i, Paskal’ın ‘Düşünceler’i, Descartes’in ‘Felsefenin İlkeleri’, Montaigne’in ‘Denemeler’i, Dale Carnegie’nin ‘Söz Söyleme İş Başarma Sanatı’, Selim Sabit Efendi'nin ‘Reh-nümâ-yı Muallimin’i, Cenab Şahabettin’in ‘Tiryaki Sözleri’, Ali Fuat Başgil’in ‘Gençlerle Başbaşa’sı, Helio Gomez’in ‘Kaliteli Sözler’i²⁰, P. B. Medawar’ın ‘Genç Bilim Adamına Öğütler’i, Hipokrat’ın ‘Aphorismus’u, Friedrich Wilhelm Nietzsche, Friedrich Hegel, Franz Kafka, Arthur Schopenhaver, Mevlânâ, Fuzûlî, Nâbî, Koca

⁸ hikmet satan, hikmetli söz söylediğini sanan

⁹ kısaltma; sözü, yazıyı azaltma; “Yazıyı gereksiz sözlerden kurtarıp fikri anlatacak gerekli sözlere bırakma işi, bu bakımdan icâza yaklaşır.” Özön, M. (1954). *Edebiyat ve tenkid sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, ilgili madde

¹⁰ kısa söz söyleme, az sözle çok şey anlatma, “öyle sözlere mücez, veciz, vecize denir.” Tahirü'l-Mevlevî. (1993). *Edebiyat lugati*, Enderun Kitabevi, İstanbul

¹¹ az sözle çok şey anlatma

¹² “Büyük ve ulu söz, büyüklerin söylediği söz. Velilerin, ulu kişilerin, büyük devlet adamlarının, ahlakçıların kısa ve özlü şekilde söyledikleri sözler. Peygamberlerin sözleri de kelâm-ı kibarandır. Kelâm-ı kibarların bir kısmı zaman içinde atasözü veya deyim haline gelmiştir”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.5, Dergâh Yayınları

¹³ kıssalar, hikayeler, örnekler. “Arapların gözünde vecize edebiyatı ‘emsâl’ adıyla ayet ve hadislerden sonra gelen en muhterem söz yerini almıştır”/ “Araplar nezdinde vecize edebiyatı emsâl nâmıyla ayet ve hadisten sonra en muhterem mevki-i kelâmı almıştı”, CENAB Şahabeddin. (1927). *Vecize edebiyatı*, *Servet-i Fünun*, C:61, No:1600/126, 14 Nisan, s.338-339

¹⁴ “bir manzume içerisinde kuvvetli ve hoş olan mısra veya mısralar”, Tahirü'l-Mevlevî (1993). *Edebiyat lugati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, ilgili madde.

¹⁵ “insan düşüncesinin tıpkı atasözlerinde, peygamber sözlerinde, öğütlerde olduğu gibi en kısa sözlerle anlatılması. Atasözlerinden ayrıldığı nokta bunları söyleyenlerin belli olmasıdır”, Özön, M. (1954). *Edebiyat ve tenkid sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, ilgili madde / vecize, ülger, kelâm-ı kibar, aforizm, aforizma, motto, TDK, Güncel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/>, erişim tarihi: 07.09.2018

¹⁶ “Tevki, Arap edebiyatında bir nesir türüdür. Terim olarak tevki; halife, emir, vezir, vali ve benzeri idareci kesimin kendilerine iletilen talep (dilekçe) ve şikayetlerin altlarına kendilerinin ya da izin verdikleri kişilerin yazdıkları kısa ve etkili ibarelerdir. Genellikle birer cümleden oluşur ve cümleler daha çok ayet, hadis, atasözü ve şiir metinlerinden iktibas edilir”. Kafes, M. (2014). Arap Edebiyatında Tevki, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 31, s. 111

¹⁷ “Tevkiye kişinin kendisine yapılan haksızlıkları ve zulümleri dile getirdiği için kıyas, yazılar şikayet ya da arzuhal kumaş, deri vs. parçası üzerine yazıldığı için de rakâ adı verilmiş ve edebiyat kitaplarında bir nesir türü olarak yer almıştır”. Kafes, M. (2014). Arap edebiyatında tevki, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 31, s. 113

¹⁸ “icâz tarihiyle söylenilmiş söz; elfâzi az, manası çok kelim”, Tahirü'l-Mevlevî. (1993). *Edebiyat lugati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, ilgili madde

¹⁹ Özezen, M. (2016). Türkçede söz kalıplarının yeniden üretimi: aforizmadan laforizmaya, *ÇÜTAD, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, C.1, S. 1, Aralık, s.72

²⁰ Sönmez, S. (2017). Rehber öğretmenliğin Murphy yasaları, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (Teke)*, sayı 6/4, 2017, s. 2743-2744

Ragıp Paşa, Ziya Paşa vd.'nin hatırdaki kalan, insanoğlunun kulağına küpe olacak nice nice sözleri Dünya ve Türk edebiyatında sayılamayacak kadar fazladır.

Aforizma bir edebî tür olarak “Türk edebiyat ve kültür hayatına Tanzimat dönemiyle hız kazanan batılılaşma/modernleşme sürecinde giren bir yenilik değildir; bu form –birbirlerini tam olarak karşılamayan bir gelişme sürecine sahip olsalar ve farklı kültür kodları barındırsalar da- başka adlarla bizde de mevcuttur. Yalnızca “aforizma” adı bizim için yenidir. Yenilik olarak adlandırılabilirimiz bir diğer şey ise bu formun edebî ürünler arasına serpiştirilmiş bir vaziyette karşımıza çıkmayıp müstakil olarak eser teşkil edecek şekilde kullanılması olacaktır”.²¹

“Modern edebiyatımızda vecizeler kaleme almış yazarlarımızı iki grupta sınıflandırmamız mümkündür: Vecize yazar ve vecizelerini müstakil bir kitapta toplayanlarla, farklı türlerde verdikleri eserlerinin içinden vecizeler devşirilebilecek olanlar”.²²

Vecize yazar ve vecizelerini müstakil bir kitapta toplayanlardan bir kaçı şöyledir:

İbn Ataullah İskenderî, (ö. 709/1309), el-Hikemü'l-Atâiyye

Şemseddin Sami, Emsâl (1878)

Mehmed Receb, Emsâl-i Hakikat (1897/98)

Cenab Şahabeddin, Tiryaki Sözleri (1918)

Agâh İzzet Bey (Yazgaç), Davuldan İlhamlar (1927)

Mehmed Cemil, Vecizeler, Evkaf-i İslamiye Matbaası, İstanbul 1336/ 1920

Hüseyin Siret Özsever, Manzum Sözler, Servet-i Fünûn 9 Nisan 1341 (9 Nisan 1925), C. 57, Nr. 21-1495, s. 327-330

Raif Necdet Kestelli (1881- 1936), Süzme Sözler, 1935

Bıçakçızade İsmail Hakkı, İlmin Hayatın Bencesi, 1924

Hüseyin K. Ece, Cümleler, 1984

Hulki Aktunç, Aforistika ya da Özdeyişler, 2001

Abbas Sayar, Noktalar, 2002

Farklı türlerde verdikleri eserlerinin içinden vecizeler devşirilebilecek olanlardan bir kısmı:

²¹ Yağar, A. (2016). Aforizma yazarı olarak Midhat Cemal Kuntay, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 8, Güz, s.293

²² Harmancı, A. (2013). Vecizeleriyle Tanpınar, *Jasss*, volume 6, issue 7, july, s. 538

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Koca Ragıp Paşa, Ziya Paşa, Şemseddin Sami; Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat (1872), Midhat Cemal Kuntay, Arif Nihat Asya, Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mustafa Kemal Atatürk, Hakan Günday vd.

Cenab Şahabeddin ‘Vecize Edebiyatı’²³ isimli makalesi ile bu türün ilkelerine değinir. Bunlardan bazıları şöyledir:

“Vecizeler kuvvetlerini esrâr-ı ruha tercümanlıklarından değil, sadelik içinde zevk-i ammeye muvaffaklarından alırlar. Bundan dolayı anane-i lisânın temelini teşkil etmişlerdir”.²⁴

“Vecize muharriri irticalden müctenibdir. Her yazdığını bir kalp ve ruh mütehasısı gibi gerek nefsinin ve gerek etrafındaki beşer numunelerini kemâl-i dikkatle istikrâdan sonra ibdâ eder. Muhitindeki seciye ve ahlak manzaralarını layıkıyla tahlil ve muayene etmedikçe fikrini kâğıt üzerine yatırmaz”.²⁵

“Efkâr ve hissiyat âlemlerinde de müstesnasız kaide olmadığını bilir ve bunun için sözlerinin çoğunu bir hisse-i ihtiyat ve basiret olmak üzere bazı elfâz-ı ta’diliye-i kat’iyyet ve mutlaklıktan çıkarır”.²⁶

“Her vecizenin son derece mu’ciz olması şart-ı a’zamdır. Bundan başka vesâit-i tebliğiyede mümkün olduğu kadar iyi inhitâp edilmiş olmalıdır. İcmâl veya tashîh kabul eden bir cümleye vecize adı veremeyiz”.²⁷

“Vecize bilhassa göregen bir zekânın intibââtını ifade edecektir, bu cihetle vecizelerde her şeyden ziyâde hisse-i müşahade buluruz. Vecize muharrirince tehekkümü istihkâr etmez. Fakat tehekküm hürmetine hakikati feda ettiği de görülmek lazım gelir. Zirâ kuvvetlerini vecizelere ale’l-husûs nefsü’l-emr ile muvafakatlarından alırlar, onlarda hisse-i tehekküm ancak ifadeye zarâfet getirmesi itibâriyle şâyân-ı kabûldür”.²⁸

²³ Cenab Şahabeddin. (1927). Vecize edebiyatı, *Servet-i Fünun*, C:61, No:1600/126, 14 Nisan, s.338-339

²⁴ Kuvvetlerini doğruluktan ve kusursuz oluşlarından, ruhun sırlarına tercümanlıklarından değil, sadelik içinde kamunun zevkine uygunluklarından alırlar. Bundan dolayı dil geleneğinin temelini oluştururlar.

²⁵ Vecize yazarı düşünmeksizin birdenbire söylemekten kaçınır. Her yazdığını bir kalp ve ruh uzmanı gibi gerek kendi gerek etrafındaki insan örneklerini tam dikkatle inceden inceye araştırdıktan sonra meydana getirir. Çevresindeki karakter ve halk manzaralarını layıkıyla tahlil etmedikçe ve gözden geçirmedikçe fikrini kâğıt üzerine yatırmaz.

²⁶ Düşünce ve duygu dünyalarında da istisnasız kural olmadığını bilir ve bunun için sözlerinin çoğunu bir tedbir ve basiret payı olmak üzere bazı hafifletici kelimelerle kesinlik ve mutlaklıktan çıkarır.

²⁷ “Her vecizenin son derece kısa ve özlü olması en büyük şarttır. Bundan başka bildirme vasıtaları da mümkün olduğu kadar iyi seçilmelidir, kısaltma veya düzeltme kabul eden bir cümleye vecize adını veremeyiz”. Cenab Şahabeddin. (1927). Vecize edebiyatı, *Servet-i Fünun*, C.1, No: 1600 (126, 14 Nisan, s. 338-339)’dan aktaran: Törenek, M. (2016). Yazar eser ilişkisi bağlamında Cenab Şahabettin ve Tiryaki Sözleri, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4, Sayı 24 Mart 2012, s.3

²⁸ Vecize özellikle iyi gören bir zekânın izlenimlerini ifade edecektir, bu yönden vecizelerde her şeyden ziyade gözlem payı buluruz. Vecize yazarı ince alayı, iğneleyici söz söylemeyi küçümsemez fakat onun alay hürmetine gerçeği feda ettiğinin de görülmemesi gerekir. Çünkü vecizeler kuvvetlerini her şeyden önce işin aslına uygunluklarından alırlar.

“Vecize bir eser-i sanat olduğuna göre hakikatin münâdisi yahut ahlakın hadimi olmak gibi davaları tazammum etmez. Fakat görebildiği galat ve seyyiâtı ifşa etmesi itibariyle bir mülhem hak ve fazilet olabilir”²⁹.

Vecizelerin genel özelliklerini ise şu şekilde tespit edebiliriz:

Vecizeler tecrübe kaynaklı ilkeler ve tavsiyeler içerirler.

Yazarın hedefi az sözle çok şey anlatmaktır.

Uyarı, bilgi, görgü paylaşımıdır.

Okuyucusuna/dinleyicisine farklı bir bakış açısı kazandırabilecek, fikrî destek verebilecek niteliktedirler.

Söyleyeni belli sözlerdir.

Genel doğruları ifade etmek gibi bir kaygıları yoktur.

Sübjektif hükümler içerebilirler.

Fikirler çarpıcı bir şekilde sunulur, kolay hatırlanabilirler.

Bir gerçeğin, bir prensibin özlü olarak anlatılmasıdır.

Yaşanmışlıklardan hareketle, yaşanabileceklerin bir öngörüsü vardır.

Bağımsız olarak yazılabildikleri gibi, bir yazarın yapıtları içinde de dağınık olarak bulunabilirler.

Bazen insanı tebessüm ettirecek nükteler içerirler.

Bilgi birikimi ve yetenek gerektirirler.

Kelime dizininde mükemmellik en önemli kurallarından biridir.

Mehmed Receb ve “Emsâl-i Hakikat”

Mehmed Receb hakkında bildiklerimiz şimdilik bulabildiklerimizle sınırlıdır. Yazarımızın şeceresi Kırım Giray Han ailesine dayanmaktadır. Büyükbabası Mirza Mustafa Bahçesaraylı Arslan Oğullarına, büyükannesi Afife Hanım ise Kırım Hanı ailesine mensuptur. Afife Hanım ve Mirza Mustafa Rusların Kırım’ı ele geçirmeleri üzerine Osmanlı İmparatorluğu’na sığınır. 1783 yılında Anadolu’ya göçleri esnasında konakladıkları Baserabya’daki İsmail şehrinde Mehmed Receb’in babası İsmail Hakkı dünyaya gelir. İsmail Hakkı’nın ‘İsmail’i de doğduğu şehre atfendir. İsmail Hakkı’nın kardeşinin oğlu Sultan

²⁹ Vecize bir sanat eseri olduğuna göre, gerçeğin çağrıştıracısı veya ahlakın hizmetkârı olmak gibi iddiaları içine almaz, fakat görebildiği yanlışlar ve kötülükleri meydana çıkarması itibariyle bir doğru ve fazilet ilham edici olabilir.

Abdülmeccid döneminde Maliye Nazırlığı görevini yürüten Musa Safveti Paşa'dır. Mehmed Receb'in babası İsmail Hakkı Paşa, süvari alay kumandanı, süvari tümen kumandanı olarak Anadolu, Suriye, Mısır, Sudan ve Bulgaristan'da muharebelerde görev alır. İsmail Hakkı Paşa Diyarbakır'da süvari alay kumandanı iken yöre eşrafından Hacı Süleyman Şaban Ağa'nın kızı Ayşe Gülşinas Banu ile evlenir. Ferik İsmail Hakkı Paşa'nın Ayşe Gülşinas Banu Hanım ile yaptığı evlilikten daha sonraları Osmanlı Devleti'nde diplomatlık görevlerinde bulunan Nuri Bey, Ali Rifat Bey ve Osmanlı Devleti'nin son sadrazamı olan Ahmed Tevfik Paşa dünyaya gelmişlerdir. İsmail Hakkı Paşa eşi Gülşinas Banu'yu Ahmed Tevfik Paşa'nın doğumundan hemen sonra genç yaşta kaybeder. İsmail Hakkı Paşa uzun süre sonra Binnaz isminde bir Tatar kızı ile evlenir. İsmail Hakkı Paşa'nın Binnaz Hanım ile evliliğinden dünyaya gelen çocukları ise Naciye Hanım ve Mehmed Receb Bey'dir. İsmail Hakkı Paşa Tavşan Tepe'den Yanbolu'ya atla gidip gelirken 1876'da attan düşerek ölür. Kabri Yanbolu'daki Ulu Cami'nin bahçesindedir. Öldüğünde 93 yaşındadır.

Abi Ahmed Tevfik Paşa ise 2. Süvari Alayında subay ve Tercüme Odasındaki görevlerinden sonra Atina ve Berlin'de elçilik görevlerinde bulunur. 1895'te Hariciye Nazırlığı, 1908'de Meclis-i Ayan üyeliği ve çeşitli tarihlerde ise sadrazamlık görevlerini sürdürür. Osmanlı'nın son sadrazamıdır.

“Naciye Hanım, Harbiye Nezareti Dairesi Reisi Ferik Hayri Paşa ile evlenmiş bu evlilikten altı çocuğu olmuştur”.³⁰

Receb Bey Fransa'da eğitim görür. Memuriyette Şura-yı Devlet üyeliğine kadar yükselir. 1920 yılında Gelibolu Mutasarrıfı iken Kuva-yı Milliye'ye silah göndererek yardımda bulunduğu İngilizlerin baskısı üzerine İstanbul Hükümeti tarafından görevinden azledilir, Malta'ya sürülür. Malta sürgününden sonra Hidemât-ı Vataniyye tertibinden 50 lira maaş ile birlikte istiklal madalyası ile taltif edilir. 1934 yılında çıkarılan soyadı kanununda 'Ergiray' soyadını alır. Vefatı 1949'dur. İstanbul Merdivenköy kabristanında medfundur.³¹

Mehmed Receb, Tahrîrât-ı Hâriciyye Mühimme Odası hulefasından iken Berlin Sefareti Üçüncü Kitabetine, Berlin Sefirliğindeki görevinden, Tahrîrât-ı Hâriciyye Kalemi Mümeyyiz-i

³⁰ Okday, İ. (1994). *Yanya'dan Ankara'ya*, İstanbul'dan aktaran: Çetin, N. (2011). *Son sadrazam Ahmed Tevfik Paşa*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, s. 2

³¹ Öztuna, Y. (1969). *Devletler ve hanedanlar, Türkiye (1074-1920)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.2, s.858; Çavdar, N. (2010). *Son dönem Osmanlı sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun, s. 7; Çetin, N. (2011). *Son sadrazam Ahmed Tevfik Paşa*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, s.1-2-14; Okday, İ. (1994). *Yanya'dan Ankara'ya*, İstanbul: Okday, Ş. (1986). *Büyükbabam son sadrazam Tevfik Paşa*, Bateş Bayilik Teşkilatı, İstanbul

Sâniliğine tayin edilir. Mehmed Receb Tahrîrât-ı Hâriceye Kalemi Mühimme Müdür Muâviniyken Mecidi Nişanı, Almanya tarafından da “Kordon Döprös” nişanı alır.³²

İsmail Hakkı Okday, Osmanlı'nın son sadrazamı Tevfik Paşa'nın oğludur. Sultan Vahdeddin'in yaveri aynı zamanda da damadıdır. İsmail Hakkı Okday “Yanya'dan Ankara'ya” isimli eserinde amcası olan Mehmed Receb Bey'i şöyle anlatır: Amcam Mehmed Receb Bey, pek kuvvetli ve sıhhatli bir erkekti. Fransa'da tahsilini yaparken jimnastik şampiyonu olmuş ve jimnastik ‘şeref diploması’ kazanmıştır. Seksen iki yaşındaki ihtiyar bir babanın çocuğunun bedeneni böylesine inkişaf edebileceği şayan-ı hayrettir.

Mehmed Receb Bey, Gelibolu Mutasarrıfı iken ‘Kuva-yı Milliye’ denilen millî kuvvetlerimize silah göndermek suretiyle yardım etmiş ve bu sebeple Çanakkale'deki İngiliz Kumandanı'nın şikâyet ve baskısı üzerine İstanbul Hükümeti tarafından azledilmiş ve bir daha resmî hizmette kullanılmamıştır. Çok sonra Erenköy'deki Merdivenköyü'nde inzivaya çekilmiş olan Mehmed Receb Bey'e ‘hıdemat-ı vataniye’ tertibinden elli lira maaş bağlanmış ve kendisi ‘İstiklal Madalyası’ ile taltif edilmiştir”.³³

Bu bilgiler aynı zamanda bizim Mehmed Receb'in doğum tarihi hakkında da bilgi sahibi olmamıza vesile olurlar. İsmail Hakkı Paşa'nın doğum tarihi 1783 olup ve 82 yaşında Mehmed Receb'in babası olduğuna göre yazarımız 1865 tarihinde dünyaya gelmiş demektir.

Emsâl-i Hakîkat'te 398 adet vecize vardır. Eser 76 sayfadır. H. 1315/ M.1897-1898 yılında basılmıştır.

Emsâl-i Hakîkat, müellifinin birikimini özlü söyleyişlerle okuyucusuyla paylaşmak arzusunun bir ürünüdür. Mehmed Receb'in Emsâl-i Hakîkat'i “batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak Türk edebiyatına giren birçok yenilik gibi geleneğe eklenmiş, daha önce benzer ifade biçimleri için kullanılan vecize teriminin kullanım alanını da kapsayan ‘vecize/ aforizma edebiyatı’ eğiliminin yoğunluk kazandığı bir dönemde”³⁴ yayınlanır.

³² Bkz. Belgeler no 2: Berlin Sefiri Ahmet Tevfik'in Biraderi Nuri ve Receb Beylerin Terfi Etmelerinden Dolayı Arz-ı Teşekkürü. Belge no: BOA/ Y.PRK.EŞA.00012.00015.001

Belgeler no 4: Tahrîrât-ı Hâriciyye Kalemi Mümeyyizlerinden Mehmed Receb Bey'in Maaş-ı Halisine Yapılan Zamma Dair. (1313N-10), BOA/ İ.HR.00350.00035.001

Belgeler no 6: Tahrîrât-ı Hâriciyye Kâtibi Nuri Bey'e Liyakat Madalyası, Tahrîrât-ı Hâriciyye Kalemi Mühimme Müdür Muavini Receb Bey'e de Mecidi Nişanı ihsanı. (1313Z-121): BOA/ İ.TAL.00098.00038.001

Belgeler no 3: Almanya Devleti Tarafından Tahrîrât-ı Hâriciyye Kalemi Mümeyyiz-i Sânisî Mehmed Receb Bey'e İta Olunan Kordon Döprös Nişanının Mumaileyh Canibinden Kabul ve Taliki. (1311Ş-112), BOA/ İ.TAL.00045.00057.001

³³ Okday, İ. (1994). *Yanya'dan Ankara'ya*, İstanbul, s.16

³⁴ Kerimoğlu, C. (2010). Hakan Günday'ın romanlarında aforizmalar, *Turkish Studies*, Volume 5/1, Winter, s. 1148

Emsâl-i Hakikat'te yer alan vecizelerin bir en fazla üç cümleden oluştuğu görülür. İnce, zarif ve düşündürücü 398 adet vecize, müellifinin toplumsal, bireysel meselelere bakış açısını gösterirler.

Mehmed Receb, eserinde olumlu hasletleri vurgular, olumsuzlukları da eleştirir. Bu sözlerin hemen hepsi okuyucusuna/dinleyicisine birer tecrübe ziyafeti sunarlar.

Vecize edebiyatının ustalarından Cenab Şahabettin; “Yeryüzünde söylenmemiş söz, düşünülmemiş fikir kalmamıştır; binaenaleyh artık her vecize bir kere daha ısıtılmış temcid pilavını hatırlatır derler ve nihayet bazıları için de vecizeperdâzlık saf bir ‘ukala dönbekliği’ teşkil eder. Bu zehâbları burada tahlil edecek değilim. Yalnız şu kadarcık diyeyim ki Hz. Süleyman’dan Hippolyte Taine’e Felatun’dan Napolyon Bonapart’a kadar hiçbir büyük adam tanımıyorum ki vecize edebiyatına hizmet etmiş olmasın” der.

Yazısının son bölümünde ise şunları söyleyecektir: “Söylenmemiş söz ve düşünülmemiş fikir kalmadığı bahsine gelince; bu iddia doğru olsa bile artık düşünmeye lüzum görmeyecek ve ilelebed susacak değiliz ya”.

Bir eğitim bilimcimiz “rehberlik aklın akılla kontrol edilmesidir”³⁵ diyor. “Akıllı insan aklını kullanan insandır fakat daha da akıllısı yanındaki aklını da kullanan insandır. Strateji ve lojistik uzmanları bu cümleyi sık sık kullanırlar. Lakin bu cümleye bir ilave daha yapılabilir. Çünkü insanın çok daha akıllısı mevcuttur. O da geçmiş nesillerin de aklını kullanan insandır. Dünyanın en pahalı değeri tecrübedir, tecrübenin parasal bir değeri yoktur”.³⁶

Mehmed Receb eserini yazdığı esnada Tahrîrât-ı Hâriciyye Mühümme Müdür Muâvinidir. Emsâl-i Hakikat Maârif Nezâret-i Celîle’sinin 446 numaralı ve 6 Teşrin-i evvel 1313 tarihli ruhsatıyla Asır Matbaasında H. 1315’te basılmıştır. Ancak aynı yıl iki ayrı baskı yapılmış olmalı ki eserin baskılarından birinde ‘İfade’ başlıklı ön söz bölümünde yazarın ismini ifade ettiği kısım³⁷ farklıdır ve bu eserde yazara ait bir fotoğraf vardır. Aynı zamanda eserde sonda bulunan hata-sevap cetveli kaldırılmış, hatalar da düzeltilmiştir. Şöyle ki:

³⁵ Sönmez, S. (2017). Rehber öğretmenliğin Murphy yasaları, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (Teke)*, sayı 6/4, 2017, s. 2742

³⁶ Sönmez, S. (2017). Rehber öğretmenliğin Murphy yasaları, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (Teke)*, sayı 6/4, 2017, s. 2742

³⁷ Birisinde: Tahrîrât-ı Hâriciyye Mühümme Müdür-i Muavini Mehmed Receb/ ikincisinde ise: Tahrîrât-ı Hâriciyye Mühümme Müdür-i Muavini İsmail Paşazade Mehmed Receb ifadeleri vardır.

1. Tahrîrât-ı Hâriciyye Mühimme Müdür-i Muâvini Mehmed Receb

تحریرات خارجیہ مہمہ
مدیری معاونی
محمد رجب

2. Tahrîrât-ı Hâriciyye Mühimme Müdür-i Muâvini İsmail Paşazâde Mehmed Receb

تحریران خارجیہ مہمہ مدیر معاونی
اسماعیل پاشازادہ
محمد رجب

3.

4. a.

افکار عالیہ میانندہ علوم و ادبیاتہ اشتغال ایتامش
اولان اندردر .

b.

افكا عاليه مياننده علوم و ادبياتله اشتغال ايتامش
اولان اندردر .

c.

صواب	خطا	سطر	صيفه
افكار	افكا	٦	٤
لاشي	لاشي	٩	٥
سرور وخنودينك	سرور وخنودينك	٦	١٠

Çalışma konumuz olan Emsâl-i Hakîkat, TBMM Kütüphanesi'nde 73- 11992 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Eserde “İfâde” başlığı ile küçük bir ön söz bulunmaktadır. Bu ön sözde Mehmed Receb eserinin, Maârif Nezâretince basılmasına ruhsat verilmesine ve daha önce basılan eserleri de göz önünde bulundurarak: “yevm-i iktitâf olunmakta bulunduğu sâha-i intişâre çıkan bunca âsâr-ı nâfia’ ile müsbetdir” der, endişe, tevazu ve öz güven içerisinde de sözlerini “enzâr-ı umûmiyeye arz olunan iş bu eser-i nâciz gerçi fâidece onlara mikyâs ve emsâl değilse de mütalâasından müstebân olacağından ashâb-ı iktidârın tenkîd ve ta’rîzine uğramıyacağı meczûmdur” diyerek bitirir.

Eserdeki vecizeler, herkesin kendinden bir şeyler bulabileceği niteliktedir. Yazar okuyucusunu düşünmeye çağırır, zaman zaman uyarır. Bu vecizelerin hemen hepsi keskin bir zekânın, eleştirel bir bakışın meyveleridir.

Arap harflerinden Latin harflerine çevirdiğimiz Emsâl-i Hakîkat'te her yaşta insana yönelik 398 adet vecize vardır. Bu vecizelerde toplumun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerin, maddi, manevi özellikleri ile toplumun fertlerini birbirine yaklaştıran, bir arada tutan, toplumun devamını sağlayan temel hususların dikkatlere sunulduğu görülür. Mehmed Receb “Emsâl-i Hakîkat” isimli eseri ile; ahlak, alçakgönüllülük, arkadaşlık, aşk, barış-huzur, birlik, din, doğruluk, dürüstlük, edebiyat, evlilik, hoşgörü, iş birliği, kadın, kibarlık, mutluluk, nezaket, nitelikli insan, özgürlük, paylaşma, sabır, sadelik, sanat, saygı, sevgi, siyaset, sorumluluk, toplum, vatanseverlik, vicdan, yardımlaşma, duyarlılık, vefa, merhamet, aile birliği gibi olumlu davranışların övgüsü ve gerekliliği; tembellik, cehalet, kibir,

yalan, bencillik, ikiyüzlülük, hırs gibi olumsuz davranışların eleştirisi ve bireye dolayısıyla da topluma getireceği zararları dikkatlere sunar.

Emsâl-i Hakikat'in bir "öğütler kitabı"dır. Eserde hayatın her alanına ait veciz ifadelerin harmanlandığı görülür. Vecizeler; iyi ve kötü haller, meziyetler, toplumsal eleştiri, kadın, aşk, vatan, bilim gibi pek çok konu üzerinedir. Yani kısaca hayattır, insanın kendisidir. İnsan olabilmenin yaşam boyu devam eden bir eğitim süreci olduğu düşünüldüğünde, yazarın günümüz insanına ve gelecek kuşaklara söylemek istedikleri defalarca okunmaya değer özelliktedir.

Duygu ve düşüncelerin "elfâzı az, manası çok" şekilde ifade edildiği vecizeler, Türk edebiyatında Tanzimat'tan önce farklı terimlerle ifade edilmişlerse de vecize türünde bağımsız bir kitap yazmak veya vecizeleri herhangi bir edebî metnin içerisinde gizlemek özellikle Tanzimat'tan sonra geleneğe eklenmiştir. Şemseddin Sami "Emsâl" (1878) isimli eseri ile, Mehmed Receb "Emsâl-i Hakikat"((1897/ 98), Cenab Şahabeddin "Tiryaki Sözlere" (1918) ile bu türün bağımsız bir kitap halindeki ilk ürünlerini verirler.

Hayatın, insan olmanın şifrelerini mümkün olabildiği kadar az sözle ifade eden bu tür eserler her yüzyılda yazılmaya devam edecek, okuyucu kitlesi de muhakkak ki bulacaktır.

Victor Hugo; "Hayatın bütün pozisyonlarında geçerli bir söz bulunabilseydi hayat yarı yarıya kolaylaşır" der. Hayatı kolaylaştıramasalar da hayatın aslında tecrübeden ibaret olduğu görüşünün ürünü özlü sözler edebiyatımızın bütün metinlerinde insana, insan olma yolculuğunda meraklısına her zaman ışık tutacaktır.

İsmail Paşazade Mehmed Receb'in "Emsâl-i Hakikat" İsimli Eserinden Örnekler

1. Fezâil evlâda müşâbihdir: Muhâfaza ve terakkîsine sa'y etmelidir.
2. Terbiye iki esâs üzerine mübtenîdir. Birincisi hiss-i ahlâk olup fazîleti muhâfaza eder. İkincisi ise basîretidir ki sû-i ahvâle müdâfaa eder.
3. İyiliği eden unutmalı, gören yâd etmelidir.
4. Hâl-i hâzırından Cenâb-ı Hakk'a arz-ı şükrân eden pek azdır. Duâ ve niyâz ale'l-ekser ya nâil-i emel yâhûd derd ve kederden halâs olmak emnîyesine müsteniddir.
5. Düşünmeksizin söyleyen kimse nişân almaksızın tüfenk atan avcıya benzer.
6. Umûr-ı hayriyyeye iştirâk onu medihden efzeldir.
7. Mahkeme hâdim değil hâkimdir.
8. Pederine kusûrunu itirâf etmeyen çocuk marazını hekime söylemek istemeyen hastaya benzer.

9. Fikirde cehâlet bedende basarın fikdânına benzer.
10. Ahlâk-ı mezmûmeden ferâgat erteye ta'lik olunmamalıdır.
11. Zükûrda akıl ve fetânet nisvândaki cemâl ve melâhate muaddildir.
12. Bir kimseyi unutmaya çalışmak onun hâtırda bulunduğunu i'lân etmektir.
13. İnsân sükûtundan nâdiren ve fakat söylediğinden ekseriye nâdim olur.
14. Nazar-ı insân kalbe tercümândır.
15. Bed-zebân olan insân kaplana müşâbihdir, mülâtefesinden bile korkulur.
16. Fakîrin isrâfi zarûretinden beterdir.
17. Her âlim nisyân ü hatâdan sâlim değildir.
18. Evlâd ü ahfâd aldıkları terbiyeye göre akraba ve ebeveynine ya mükâfat yâhûd mücâzâtdır.
19. İnsân âlim olmazsa bile câhil kalmamaya gayret etmelidir.
20. Tembellerin ömrü kasîr ve fa'âl olanların kesîr görülür.
21. Hiddetü'l-mizâc olanlardan ziyâde mürâîden korkmalıdır.
22. Cehâletin izâlesine çalışmak fenâlıkların ilgâsına vatanın ihyâsına bâisdir.
23. İ'tidâlsiz zekâ ayarsız sâat gibi ileri gider.
24. Akıl ve fetânet güneş gibidir: Şuâ'ı lekelerini setr eder.
25. Gençlerin fütûru ezhârı tahrîp eden mevsim-i bahâr soğuşuna benzer.
26. Binaenaleyh insân ümîdinde hadd-i i'tidâli tecâvüz etmemelidir.
27. Vatanını seven seyyâh reh-i rastını oradan geçirmek ister.
28. Terbiye rendeye benzer, tahtanın pürüzlerini düzeltir lâkin mâhiyyetini değıştirmez.
29. Gayet mestler ile etfâle edilen hizmet bi'l-akl takdîr olunamaz. Evvelkinin ömrü vefâ etmez, çocuklar ise gördüğü lutfu tahattur edemezler.
30. Kötülük demir üzerine, iyilik buz üzerine hakkolunur.
31. Birden ziyâde meşmûl olan aşk hakîki aşk değildir. Çünkü insânın kalbi tekdir.
32. Cidden bahtiyâr olmak için lâzım olan şeyler: İlimden ziyâde fazîlet, nümâyışden ziyâde hakîkat, akıldan ziyâde hüsn-i sülûk, servetden ziyâde âfiyet imiş.
33. Akl-i selîm dâimâ; akl-ı nâdir ise bazen a'lâdır.
34. İnsân bazılara ettiği iltifâtı kaide-i nezâketi ifâ; bazılara da kendisinin nâzik olduğunu imâ zımnında eder.
35. İnsân büyümeden evvel büyümeyi arzu etmelidir.
36. İnsânı çıkmak fiilen ve inmek ma'nen yorar.
37. Eğer mahâret satın almak mümkün olsa idi onu yine hâiz bulunanlar mübâyaa ederlerdi.
38. Gençlere ârız olan elem ve keder vaktinden evvel çökeceklerine bir alâmet ve eserdir.
39. Etfâl bâğ-ı hayâtda yetişmiş bir gonca-i nev-nihâldir.

40. Hatânın dikkatle ta'mîri mümkündür lâkin hamk ve belâhat tedâvisi nâ-kâbil hastalık gibidir.

Sonuç

Çalışmamızda H.1315'te Maârif Nezâretinin 446 numaralı ve 6 Teşrin-i evvel 1313 tarihli ruhsatıyla Asır Matbaasında Arap Harfleri ile basılan ve 398 adet vecizeden oluşan 76 sayfalık bu eser ve yazarı söz konusu edilmiştir.

Hayatın, insan olmanın şifrelerini mümkün olabildiği kadar az sözle ifade eden bu tür eserler her yüzyılda yazılmaya devam edecek, okuyucu kitlesi de muhakkak ki bulacaktır. Mehmed Receb'in 'Emsâl-i Hakikat' isimli eseri batıya yönelik bir eğilimle edebiyat tarihimizde vecize edebiyatı alanında Semseddin Sami'nin Emsâl isimli eseri ilk olmak üzere – şimdilik- ikinci sırada yani Cenab Şahabettin'in Tiryaki Sözleri'nden (1918) önce yer alır.

Eserde hayatın her alanına ait veciz ifadelerin harmanlandığı görülür. Vecizeler; iyi ve kötü haller, meziyetler, toplumsal eleştiri, kadın, aşk, vatan, bilim gibi pek çok konu üzerinedir. Yani kısaca hayattır, insanın kendisidir. İnsan olabilmenin yaşam boyu devam eden bir eğitim süreci olduğu düşünüldüğünde, yazarın günümüz insanına ve gelecek kuşaklara söylemek istedikleri defalarca okunmaya değer özelliğindedir.

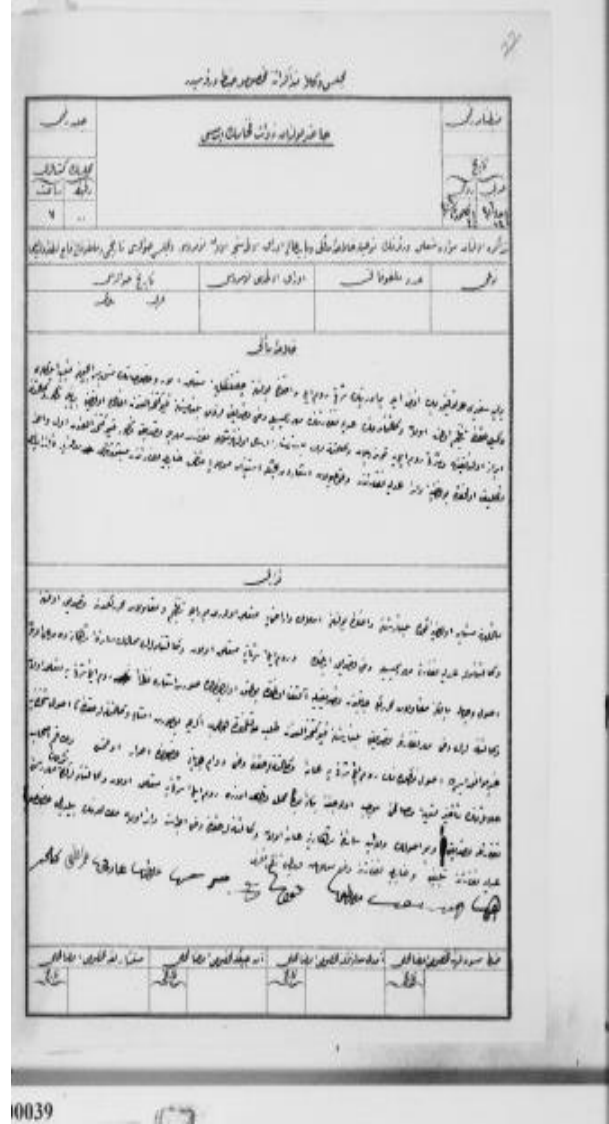
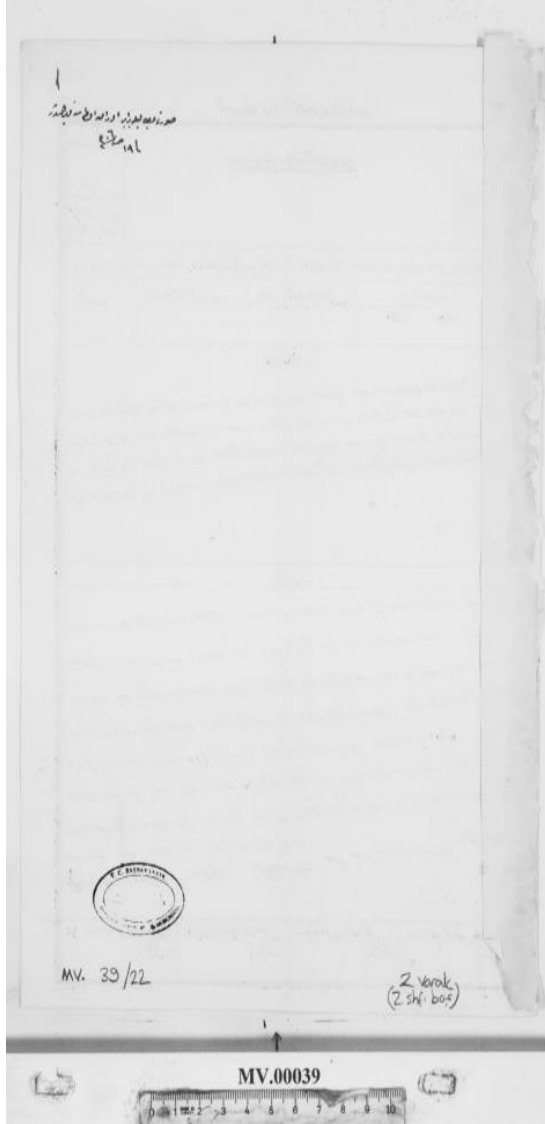
Belgeler

1. Berlin Sefiri Tevfik Bey ve Biraderinin Şarki Rumeli'deki Çiftlikleriyle İlgili İşlerin Tesviyesi İçin Verdikleri Vekâletnamenin Adliye Nezareti Resmi Mühürüyle Tasdikinin Lüzumu Hakkındaki Bulgaristan Kapıkethüdalığı Teklifinin Kabulü.

Yer Bilgisi: 39-22

Belge Tarihi: H-14-05-1306

Belge no: BOA³⁸/ MV³⁹.00039

³⁸ BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

³⁹ MV: Meclis-i Vükela Mazbataları

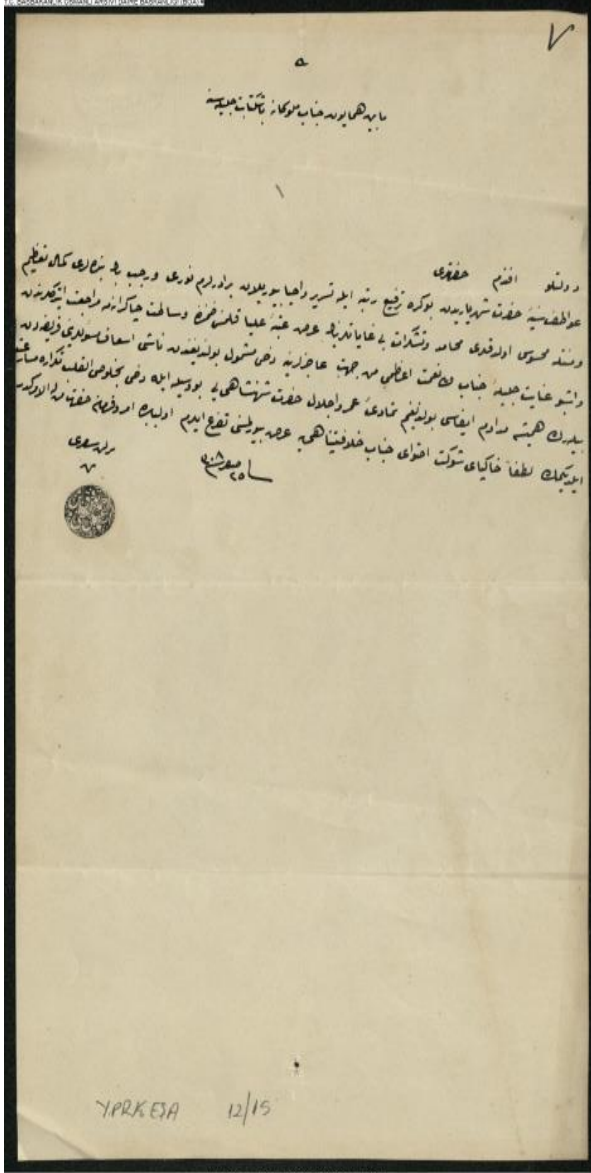
2. Berlin Sefiri Ahmet Tevfik'in Biraderi Nuri ve Receb Beylerin Terfi Etmelerinden Dolayı Arz-ı Teşekkürü.

Yer Bilgisi:12-15

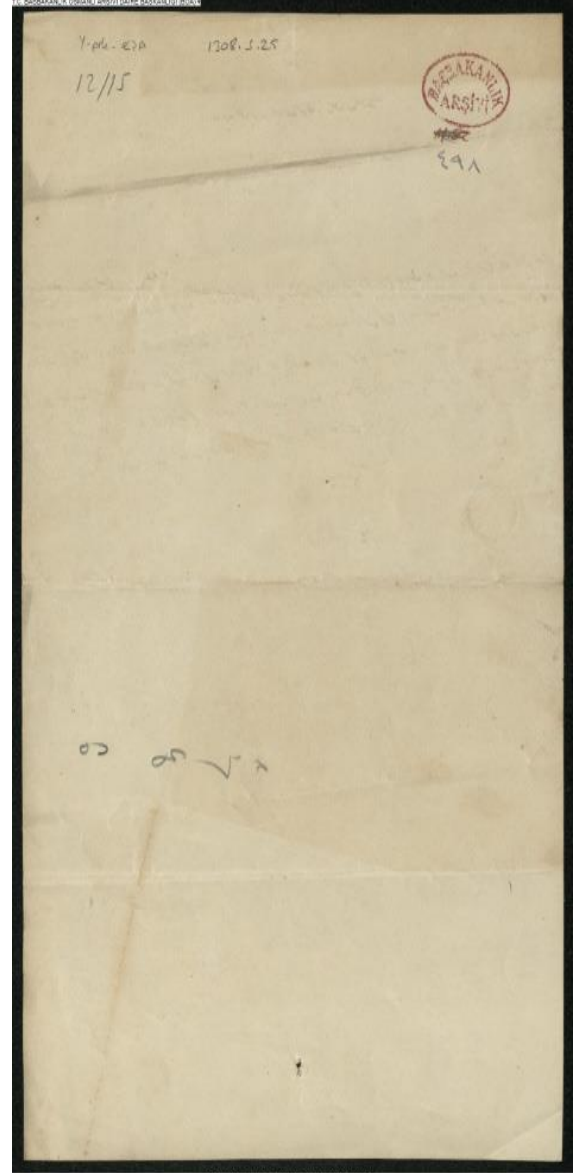
Belge Tarihi : H-25-02-1308

Kurum: Y.PRK.EŞA.

Belge no: BOA/ Y.PRK.EŞA⁴⁰.00012.00015.001

Y.PRK.EŞA.00012.00015.001

Y.PRK.EŞA.00012.00015.001

⁴⁰ Y. PRK. EŞA. :Yıldız Perakende Elçilik ve Şehbenderlik Tahriratı Evrakı

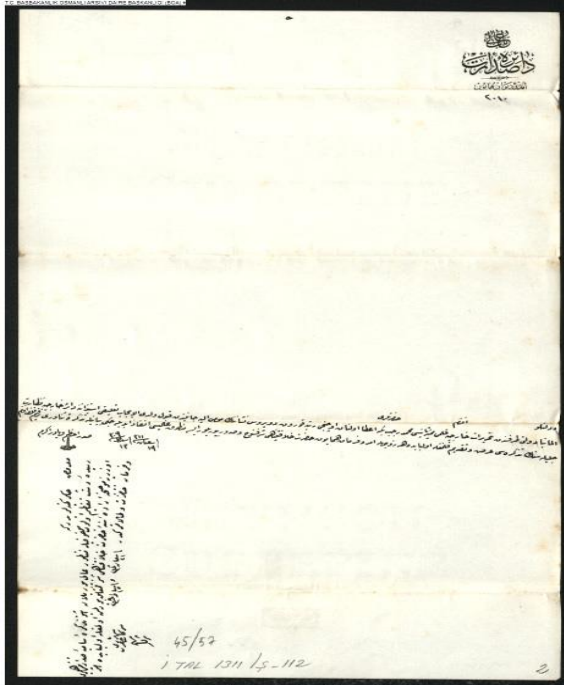
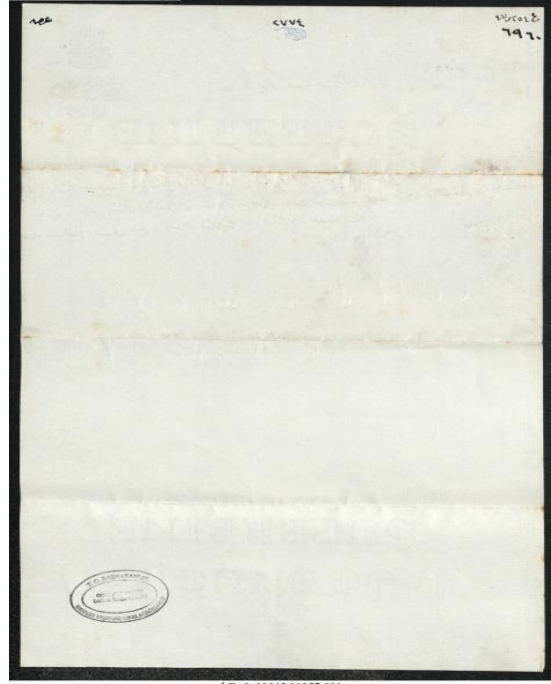
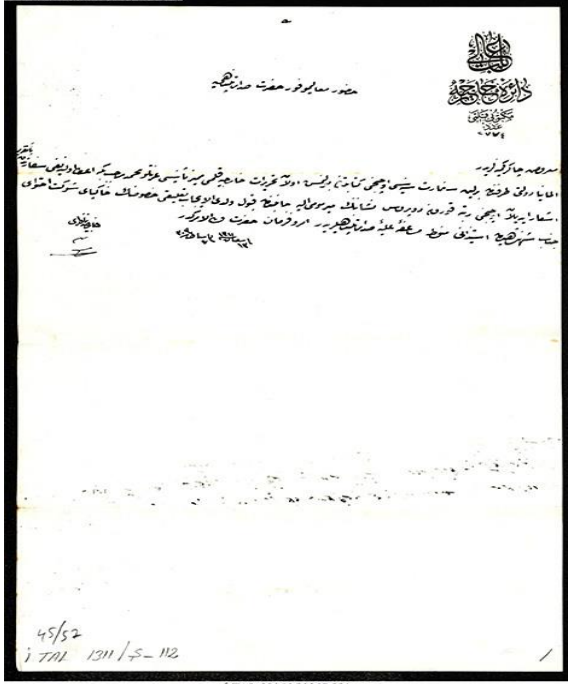
3. Almanya Devleti Tarafından Tahfîrât-ı Hâriciyye Kalemî Mümeyyiz-i Sânisî Mehmed Recep Bey'e İta Olunan Kordon Döprös Nişanının Mumaileyh Canibinden Kabul ve Taliki. (1311/Ş-112)

Yer Bilgisi: 45-57

Belge Tarihi: H-21-08-1311

Kurum: İ.TAL.

Belge no: BOA/ İ.TAL⁴¹.00045.00057.001

⁴¹ İ.TAL.: İrade Taltifatı

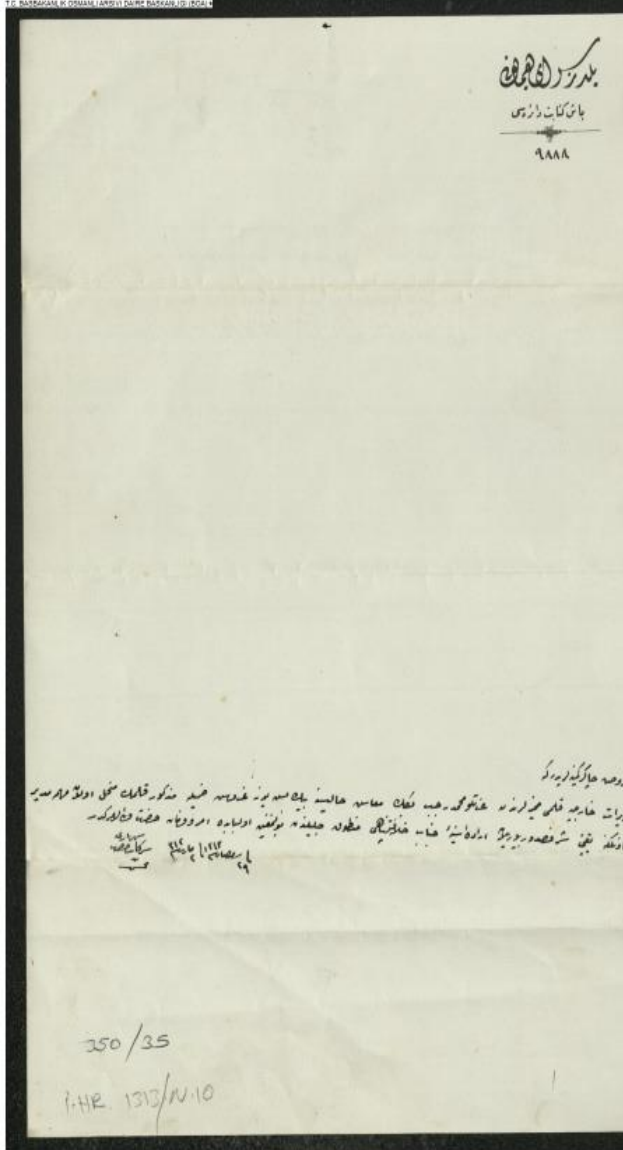
4. Tahrîrât-ı Hâriciyye Kalemî Mümeyyizlerinden Mehmed Receb Bey'in Maaş-ı Halisine Yapılan Zamma Dair. (1313N-10)

Yer Bilgisi: 350-35

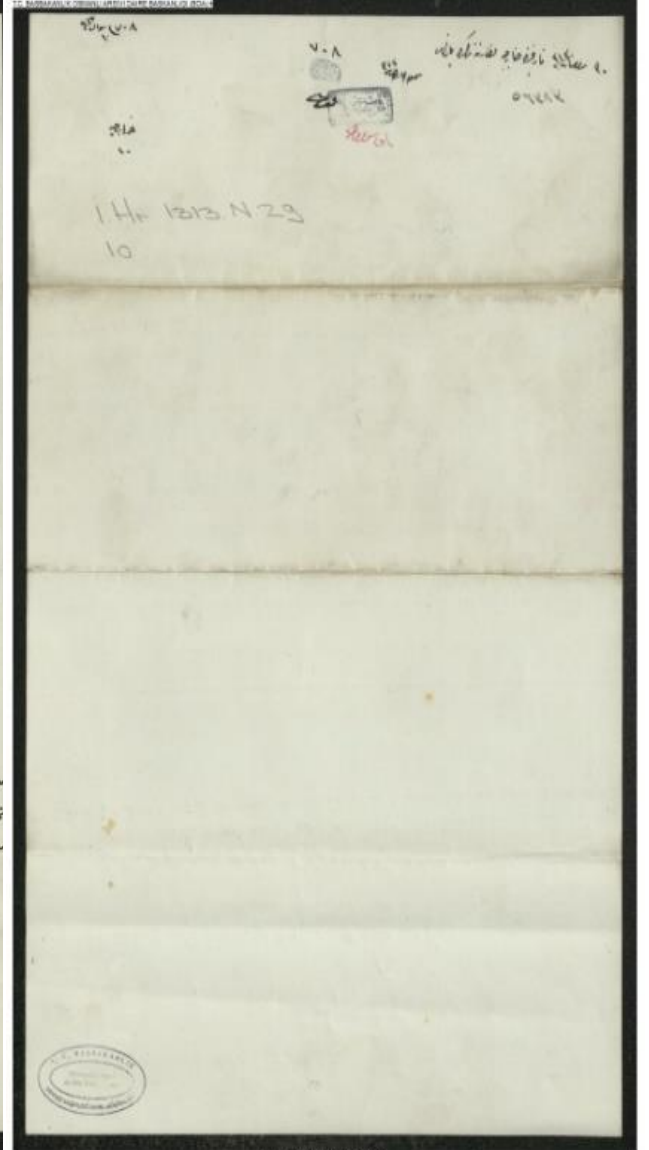
Belge Tarihi: H-29-09-1313

Kurum: İ.HR.

Belge no: BOA/ İ.HR⁴².00350.00035.001

LHR.00350.00035.001

LHR.00350.00035.001

⁴² İ. HR. : Hariciye Nezareti İradeleri

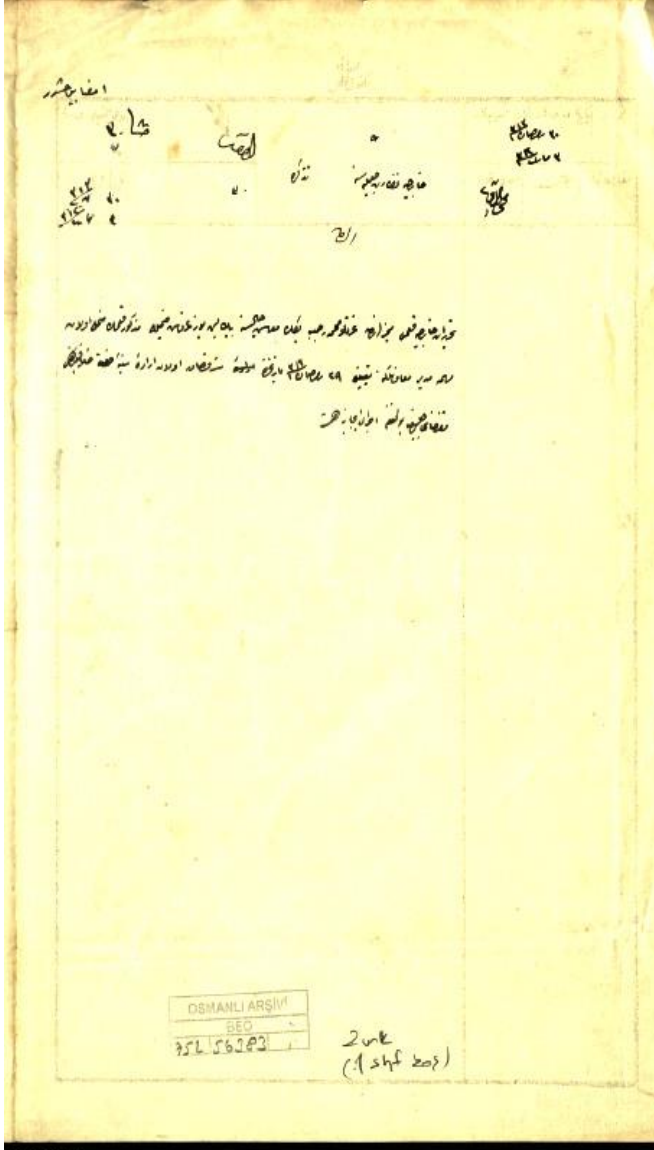
5. Tahrîrât-ı Hâriciyye Kalemî Mümeyyizi Mehmed Receb Bey'in Maaşına Zamla Mezkur Kalemin Mühimme Müdür Muâvinliğine Tayini. (Hâriciye)

Yer Bilgisi: 752-56383

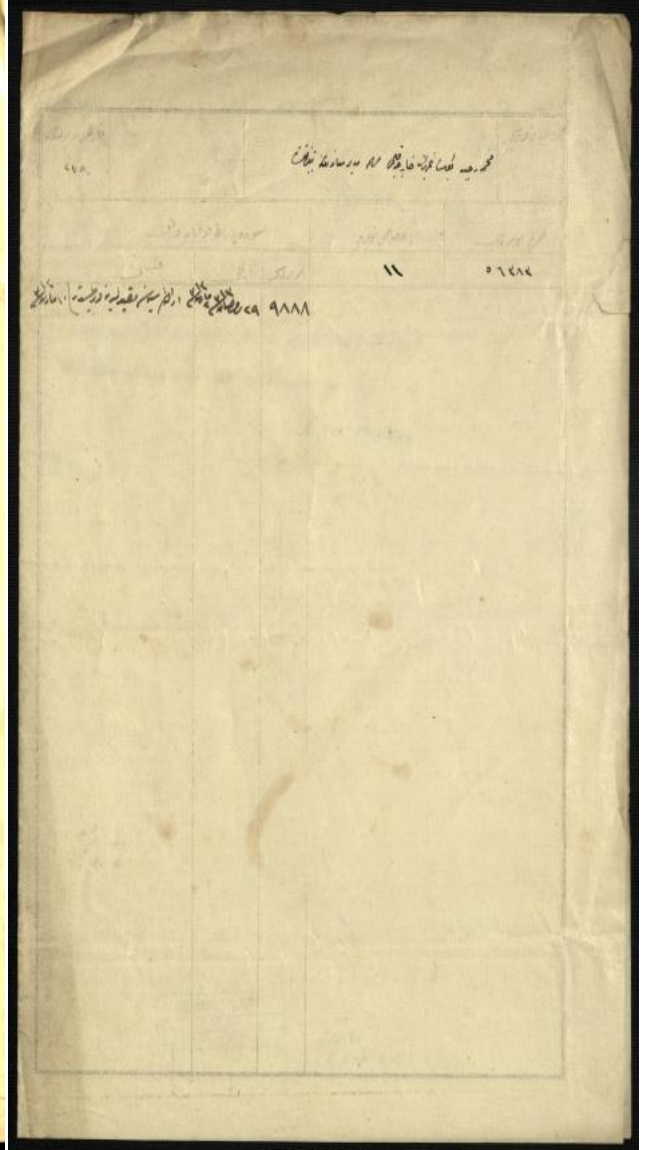
Belge Tarihi: H-30-09-1313

Kurum: BEO

Belge no: BOA/ BEO⁴³.000752.056383.001

52.056383 001

BEO.000752.056383.001

⁴³ BEO: Başbakanlık Evrak Odası

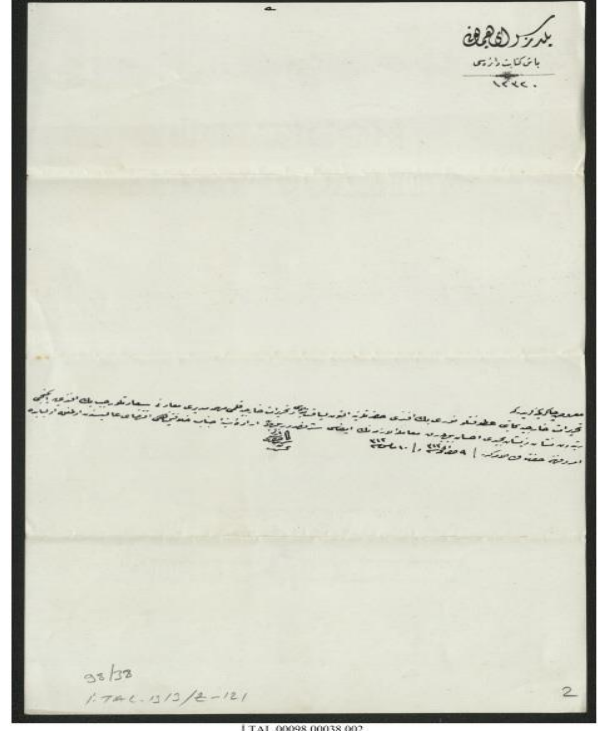
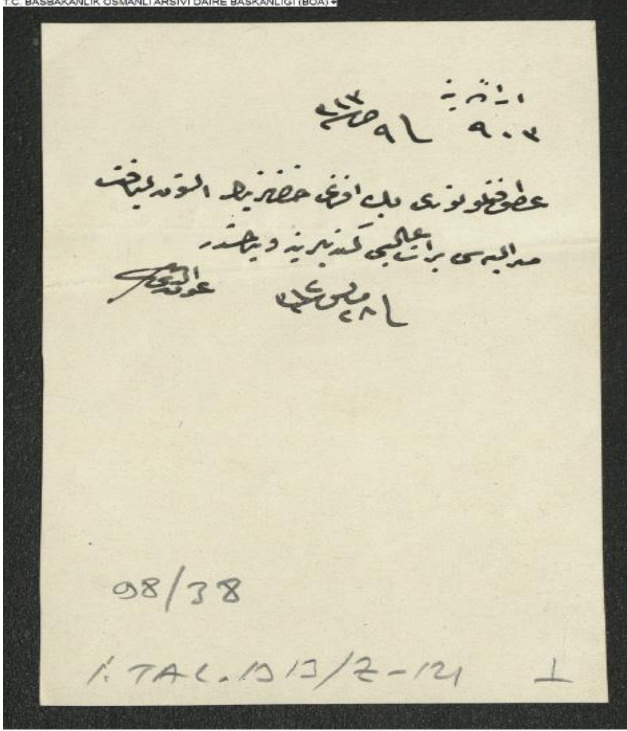
6. Tahrîrât-ı Hâriciyye Katibi Nuri Bey'e Liyakat Madalyası, Tahrîrât-ı Hâriciyye Kalemi Mühimme Müdür Muâvini Receb Bey'e de Mecidi Nişanı ihsanı. (1313Z-121)

Yer Bilgisi: 98-38

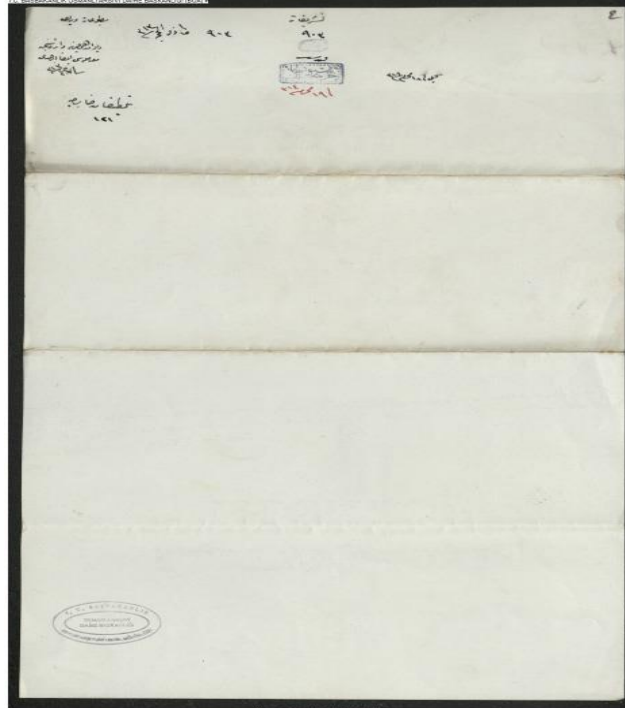
Belge Tarihi: H-09-12-1313

Kurum: İ.TAL.

Belge no: BOA/ İ.TAL.00098.00038.001

İ.TAL.00098.00038.002

İ.TAL.00098.00038.002

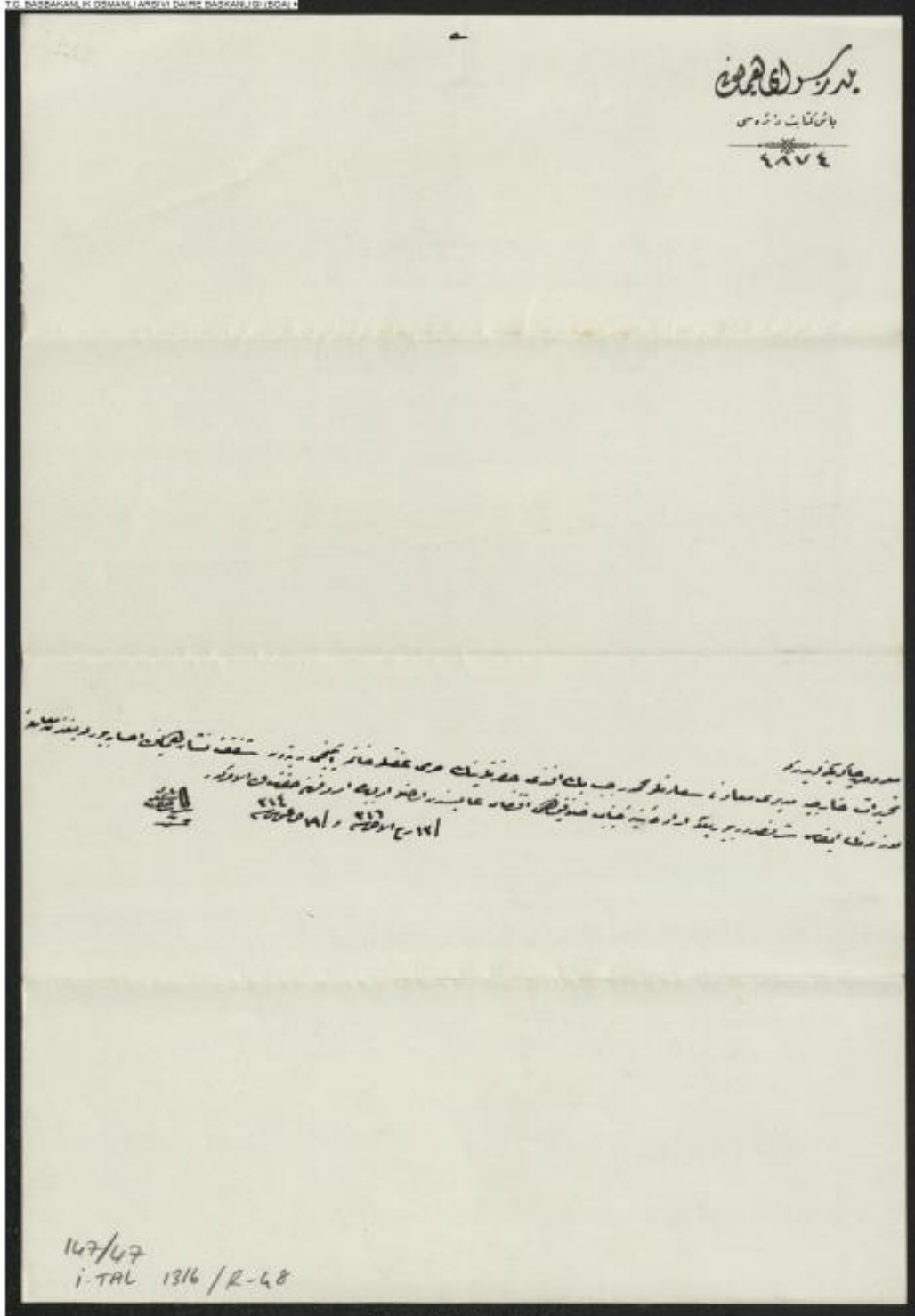
8. Tahrîrât-ı Hâriciyye Müdür Muâvini Mehmed Receb Bey'in Haremi Hanıma İkinci Rütbeden Şefkat Nişanı İhsanı. (1316R-048)

Yer Bilgisi: 147-47

Belge Tarihi: H-13-04-1316

Kurum: İ.TAL.

Belge no: BOA/ İ.TAL.00147.00047.001

İTAL.00147.00047.001

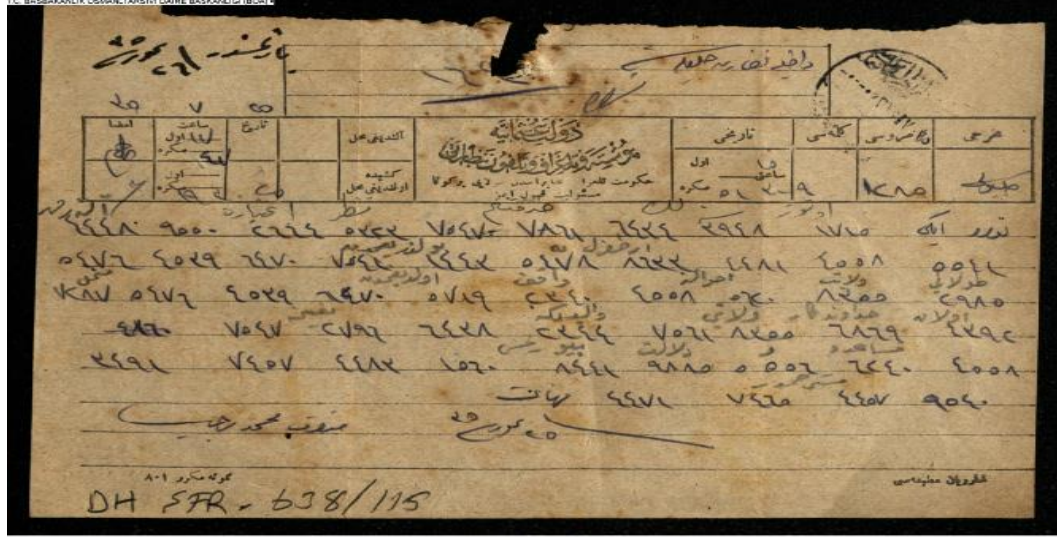
9. Gelibolu Mutasarrıfı Mehmed Receb Bey'in Münhal Olan Hüdavendigâr Valiliğine Tayin Talebi. (Edirne)

Yer Bilgisi: 638-115

Belge Tarihi: R-25-07-1335

Kurum: DH.ŞFR.

Belge no: BOA/ DH.ŞFR⁴⁴.00638.00115.001

DH.ŞFR.00638.00115.001

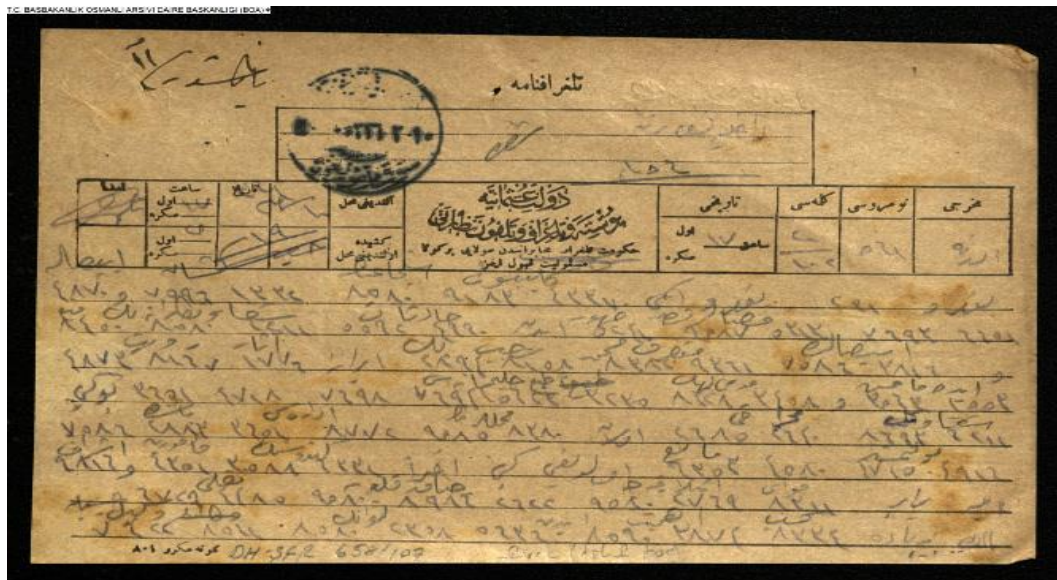
10. İpsala ve Keşan'da Zuhur Eden Hadiseyi Önleyemeyen Gelibolu Mutasarrıfı Mehmed Receb Bey'in Tahviliyle Yerine Bayram Fehmi Bey'in Tayini Talebine Dair Edirne Valisinin Şifresi. (Edirne)

Yer Bilgisi: 658-107

Belge Tarihi: R-10-02-1336

Kurum: DH.ŞFR.

Belge no: BOA/ DH.ŞFR.00658.00107.001

DH.ŞFR.00658.00107.001

⁴⁴ DH.ŞFR: Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi

Emsâl-i Hakikat

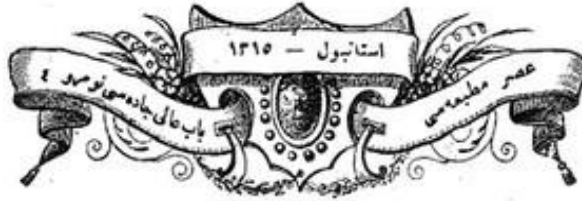
امثال
حقیقہ

اثر

محمد رجب

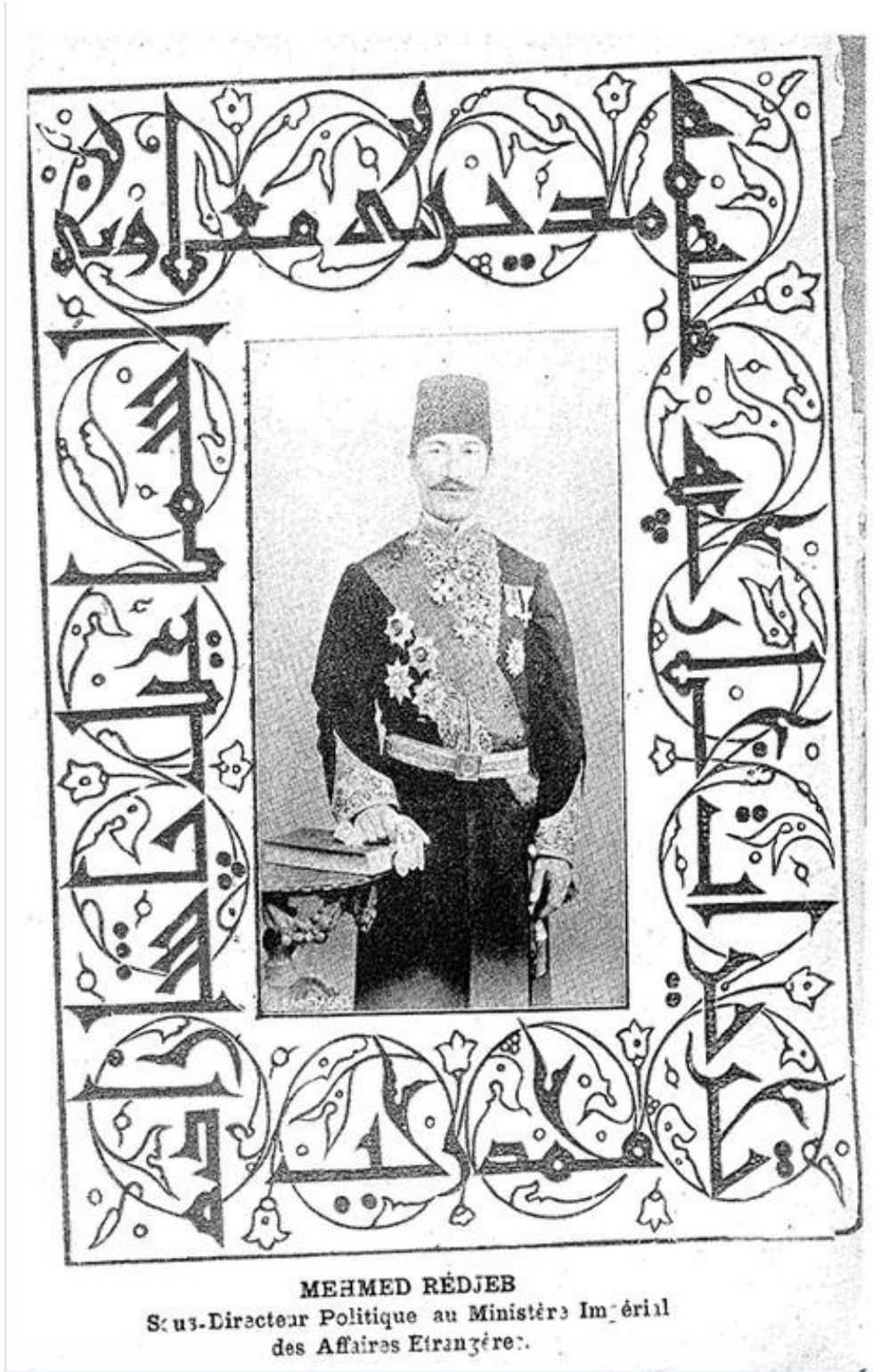
معارف نظارت جلیله سنک ۴۴۶ نومبر ولی و فی ۶ تشرین اول
سنه ۱۳۱۳ تاخیلی رخصتی جائز در

۱۳۱۵

532

— افاده —

سایه معارفوایه حضرت پادشاهیده هر نوع
 علوم و فنونک ترقیسی امرنده مصروف اولان
 مساعی کلیه نك ثمراتی کل یوم اقتطاف اولنمقده
 بولندیفی ساحه انتشاره چیقان بونجه انارنافعه ایله
 مثبتدرانظارعمومییه عرض اولنان اشبو اثرناچیز
 کرچه فائدهجه انلره مقیس وامثال دکلسه ده شبان
 وطنه بریادکار اولمق املیه تلقیق ایدلدیکی مطا-
 له سندن مستبان اوله جفندن اصحاب اقتدارک
 تنقید و تعریضته اوغرامیه جفی مجزومدر .

تحریران خارجییه مهمه مدیر معاونی

اسماعیل پاشازاده

محمد رجب

امثال حقیقت

فضائل اولاده مشاهددر : محافظه و ترقیسنه سعی
ایتملیدر .

حسیات عالیہ اوصاف ممدوحه یه زینت ویرر .

تربیه ایکی اساس اوزرینه مبتنیدر : بریمی حسن
اخلاق اولوب فضیلتی محافظه ایدر، ایکنجیسی ایسه
بصیرتدر که سوء احواله مدافعه ایلر .

« ایولکی ایدن اولنوتملی کورن یاد ایتملیدر .

• (حقیقت) •

حال حاضرندن جناب حقه عرض شکران ایدن
بک ازدر دعا و نیاز علی الاکثر یا نائل امل یا خود درد
و کرددن خلاص اولمق امنیه سنه مستنددر.

211 « دوشونمکسزین سویلیان کیمسه نشان آلمسزین
تفت آتان آوجی به بکزر .

افکار عالیه میاننده علوم و ادبیاتله اشتغال ایتماش
اولان اندردر .

امور خیریه اشتراک انی مدحدن افضلدر .

انسانه ال کوزل یادکار ماضیده استحصالی ایتدیکی
حسن افکاردر .

نوع بشر حیاتدن زیاده انک ذوقنه مائلدر .

Kaynaklar

- Andı, F. (2004). Arif Nihat Asya'nın kısa nesirleri. *İlmi Araştırmalar*, s.18.
- BOA/ DH.ŞFR.00658.00107.001
BOA/ BEO.000752.056383.001
- BOA/ DH.ŞFR.00638.00115.001
BOA/ İ.HR.00350.00035.001
- BOA/ İ.TAL.00045.00057.001
- BOA/ İ.TAL.00098.00038.001
- BOA/ İ.TAL.00114.00016.001
BOA/ İ.TAL.00147.00047.001
- BOA/ MV.00039
BOA/ Y.PRK.EŞA.00012.00015.001
- Cenab Şahabeddin. (1331/1915). *Evrâk-ı eyyâm*. Dersâdet: Kanaat Matbaası.
- Cenab Şahabeddin. (1927). Vecize edebiyatı. *Servet-i Fünun*, C:61, No:1600/126, 14 Nisan, S.338-339.
- Cenab Şahabeddin. (1978). *Tiryaki sözleri* (Hazırlayanlar: Dr. Orhan F. Köprülü/ Dr. Reyhan Erben). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Çavdar, N. (2010). *Son dönem Osmanlı sadrazamı Ahmet Teyfik Paşa*. Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.
- Çavdar, N. (2016). *Son Osmanlı sadrazamı Ahmet Teyfik Paşa*. Ankara.
- Çetin, N. (2011). *Son sadrazam Ahmed Teyfik Paşa*. Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.
- Erol, K. (2017). Vecize edebiyatı ve sosyal öğreti olarak Raif Necdet Kestelli'nin Süzme Sözleri. *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, C.9, S. 2 (18).
- Harmancı, A. (2013). Vecizeleriyle Tanpınar. *Jasss*, 6(7).
<http://www.tdk.gov.tr/>
- Kafes, M. (2014). Arap edebiyatında tevki. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 111-118.
- Kerimoğlu, C. (2010). Hakan Günday'ın romanlarında aforizmalar. *Turkish Studies*, 5(1).
- Mehmed Receb. (1315). *Emsâl-i Hakikat*.
- Mehmet Cemil. (1336/1920). *Vecizeler*, Şehzadebaşı İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası.
- Okday, İ. (1994). *Yanya'dan Ankara'ya*. İstanbul.
- Okday, Ş. (1986). *Büyükbabam son Sadrazam Teyfik Paşa*. İstanbul: Bateş Bayilik Teşkilatı.
- Okday, Ş. (1988). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e padişah yaveri iki sadrazam oğlu anlatıyor*. İstanbul: Sema Matbaacılık.
- Özen, M. (2016). Türkçede söz kalıplarının yeniden üretimi: aforizmadan laforizmaya. *ÇÜTAD, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1).

- Özön, M. (1954). *Edebiyat ve tenkid sözlüğü*. İnkılap Kitabevi.
- Öztuna, Y. (1969). *Devletler ve hanedanlar, Türkiye (1074-1920)*. Kültür Bakanlığı Yayınları, C.2.
- Sönmez, S. (2017). Rehber öğretmenliğin Murphy yasaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (Teke)*, 6(4).
- Tahirü'l-Mevlevî (1993). *Edebiyat lugati*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tarakçı, C. (1986). *Cenâb Şahabeddin'de tenkid*. Samsun: Eser Matbaası.
- Törenek, M. (2016). Yazar eser ilişkisi bağlamında Cenab Şahabettin ve tiryaki sözleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4.
- Yağar, A. (2016). Aforizma yazarı olarak Midhat Cemal Kuntay. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 8.

Extended Abstract

This study focuses on Foreign Correspondence Assistant Director Mehmed Receb's book, *Emsâl-i Hakikat (Words of Wisdom)*, published in Arabic letters in 1315 of hegira (1897 A.D.). The book consists of 76 pages, and there are 398 aphorisms in the book. In our study, principally tradition of writing/saying aphorisms in Turkish literature and in the world was briefly discussed, information was given about life of Mehmed Receb, and his book called "Emsâl-i Hakikat" (Words of Wisdom) was taken into consideration that could be assessed in context of aphorism tradition.

Mehmed Receb's pedigree dated back to the Crimean Giray Khan family. His grandfather, Mirza Mustafa Bahçesaraylı, belonged to Arslan Oğulları family, and his grandmother Afife Hanım belonged to Crimean Khan family. Afife Hanım and Mirza Mustafa took refuge in the Ottoman Empire upon the Russians' occupation of the Crimea. In 1783, Mehmed Receb's father, İsmail Hakkı, was born in İsmail city in Baserabya where the family accommodated during their migrations to Anatolia. İsmail Hakkı's first name was also attributed to his birth city, 'İsmail'. The son of İsmail Hakkı's brother was Musa Safveti Pasha, who served as the Ministry of Finance during the reign of Sultan Abdülmecid. Mehmed Receb's father, İsmail Hakkı Pasha, served as a cavalry regiment commander and a cavalry division commander in battles fought in Anatolia, Syria, Egypt, Sudan and Bulgaria. While İsmail Hakkı Pasha was the commander of cavalry regiment in Diyarbakir province, he married the daughter of Hacı Süleyman Şaban Ağa, Ayşe Gülşinas Banu. After the marriage of Ferik İsmail Hakkı Pasha and Ayşe Gülşinas Banu Hanım, three children were born including Nuri Bey who served as a diplomat in the Ottoman Empire, Ali Rifat Bey, and lastly Ahmed Tevfik Pasha who was the last grand vizier of the Ottoman Empire. İsmail Hakkı Pasha lost his wife, Gülşinas Banu, at a young age immediately after the birth of Ahmed Tevfik Pasha. After a long time, İsmail Hakkı married a Tatar girl named Binnaz. İsmail Hakkı Pasha's children from this marriage to Binnaz Hanım were Naciye Hanım and Mehmed Receb Bey. İsmail Hakkı Pasha died in 1876 when he fell from horse on his way from Tavşan Hill to Yanbolu. His tomb is in the garden of Ulu Mosque in Yanbolu. When he died, he was 93 years old.

Ahmed Tevfik Pasha, Mehmed Receb's brother, served as an officer in the 2nd Cavalry Regiment and as a translator in Translation Chamber, then served as an ambassador in Athens and Berlin. Tevfik Pasha served as the Minister of Foreign Affairs in 1895, as a member of the Senate, and as a grand vizier on various dates. He was the last grand vizier of the Ottoman Empire.

In *Emsâl-i Hakikat*, which was translated from Arabic letters to Latin characters, there are 398 aphorisms related to individuals of all ages. It was seen in these aphorisms that social, cultural, economic and scientific values, materialistic and spiritual properties of the society were presented to the attention of readers together with fundamental issues that held the members of the society together and brought them closer. Mehmed Receb, in his book "Emsâl-i Hakikat", addressed praise and necessity of positive behaviors such as morality, humility, friendship, romance, peace-tranquility, unity, religion, righteousness, honesty, literature, marriage, tolerance, cooperation, women, kindness, happiness, grace, qualified people, freedom, sharing, patience, simplicity, art, respect, love, politics, responsibility, society,

patriotism, conscience, beneficiary, sensitivity, fidelity, compassion, family unity...; Receb presented criticism of negative behaviors such as laziness, ignorance, arrogance, falsehood, selfishness, hypocrisy, greed etc. and their damages to the individual, thus to the society.

Emsâl-i Hakikat is “a book of counsels”. In this book, expressions belonging to each area of life were blended. Aphorisms were on many topics such as good and bad cases, virtues, social criticism, women, love, homeland, science etc. In other words, the book is life and human itself. Considering the fact that being human is a lifelong educational process, what the author wanted to tell today’s people and the future generations are worth reading many times.

Cenab Şahabeddin, who brought up “Aphorism Literature” to the agenda, said “It is said that there are no words left untold and no ideas left not thought in the world, therefore, each aphorism reminds people of another example of hash, and aphorism-writing seems like a pure “wise guy” qualification for some people. I am not going to test these ideas here. I just want to say that I do not know any great men from Solomon to Hippolyte Taine, from Plato to Napoleon Bonapart, who did not served to aphorism literature.”

In the last section of his article, Şahabeddin indicated: “When it comes to the statement that there are no words left untold and no ideas left not thought in the world; even if this claim is true, we will no longer have to think about it, and we are not going to shut up.”

Although aphorisms, in which emotion and thoughts were expressed “with less words, much meaning”, were specified with various words in Turkish literature before the Imperial Edict (Tanzimat), tradition of writing an independent book in aphorisms genre or hiding aphorisms in a literary text was especially realized after the Tanzimat. Şemseddin Sami with his book, “Emsâl” (1878) , Mehmed Receb with his book, “Emsâl-i Hakikat” (1897/ 98) and Cenab Şahabeddin with his book, “Tiryaki Sözlere” (Words of the Addicted) (1918) gave the first samples of this genre in independent books.

Such books that expresses passwords of life and being human through as few words as possible will also continue to be written in every century, and the audience will surely find it. Mehmed Receb’s book, “Emsâl-i Hakikat”, took the second place after the first book written by Semseddin Sami, “Emsâl”, and before Cenab Şahabeddin’s book, Tiryaki Sözlere (1918) with a tendency towards the West in the field of aphorism literature in Turkish literary history.

Victor Hugo says, “If a sentence were to be found that was valid in all positions of life, life would be easier in half.” Although aphorisms do not facilitate life, they will always shed light upon individuals on their way to become humans in all texts of literature as products of the idea that life consists of experience.